

С.І.Ткачук

Уманський державний пед.університет

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРАЦІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкриваються особливості формування культури в учнів загальноосвітніх шкіл на уроках трудового навчання. Основні її складові: знання, уміння, навички, вміння планувати і працювати за планом.

В статтє раскрываются особенности формирования культуры аучеников общеобразовательных школ. Ее главные составные: знания, умения, навыки, умения планировать и работать по плану.

In the artikle the features of formation the comprehensive schools pupils are opened. Its basic components: knowledge, skills, skill to plan and to work by the plan, to elaborate the creative projects.

З появою людського суспільства і на протязі віків прогресивні мислителі розглядали підготовку підростаючого покоління до праці, його участь у ній як невід'ємну частину формування гармонійно розвинутої особистості.

Перебудова всіх сфер суспільного життя, впровадження прогресивних технологій і зв'язаних з ними технічних засобів, соціально-економічних перетворень в країні, створення і розвиток різних форм власності, становлення ринкових відносин, в тому числі і ринку праці поступово змінює характер і зміст праці, а, відповідно, і підготовку до нього підростаючого покоління. Сучасному працівникові необхідний такий рівень загальноосвітньої і професійної підготовки, який дозволив би йому швидко освоювати нову техніку, ефективно її використовувати і вдосконалювати.

Однією з провідних цілей школи в новій соціально-економічній ситуації стає створення науково-педагогічних, методичних, матеріально-технічних умов для високого рівня професійної підготовки молодого

покоління: готовності жити і працювати в сучасному динамічному суспільстві.

Як показує досвід розвинутих країн, основою культури такого суспільства являється висока культура праці, а саме її формування є системоутворюючим компонентом всієї системи навчання і виховання в новому інформаційному суспільстві, без неї ні про економічну, ні про соціальну, ні про екологічну стабільність не може бути й мови.

У сучасних умовах школа повинна готувати відповідального, дисциплінованого і разом з тим ініціативного, творчо думаючого працівника. Важливе місце тут належить трудовій підготовці учнів. Створення умов для розвитку творчого потенціалу, творчої активності учнів є однією сторони, і готовність вчителів трудового навчання з іншої, до вирішення важливих завдань формування культури праці в учнів.

Зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві максимально актуалізують роль і значення людського фактора. У зв'язку з стрімким розвитком науки, техніки і технологій постає ряд нових завдань та вимог до особистості. Освітня галузь „Технологія” основними завданнями якої є формування технічно, технологічно і комп'ютерно освіченої особистості та забезпечення підготовки її до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, зокрема метод проектів, як складова частина, передбачає формування в школярів загальнонавчальних умінь, основ технологічної грамоти, культури праці і спрямований на оволодіння ними способами перетворення матеріалів, енергії, інформації та технологіями їх обробки.

Однією з головних умов становлення особистості підростаючого покоління в загальноосвітній школі є формування культури праці, адже в цьому процесі виявляються і розвиваються творчі і естетичні здібності учнів, цілеспрямовано збагачуються їх загальнотеоретичні, загальнотехнічні і спеціальні знання, уміння та навички, відкриваються

нові можливості для професійної майстерності, раціоналізаторської і винахідницької діяльності.

Важливими компонентами культури праці є загальнотеоретичні, загальнотехнічні і спеціальні знання, без яких трудова діяльність на сучасному виробництві не можлива.

Саме поняття „культура праці” в педагогічній науці зустрічається ще з середини XIX століття, хоча деякі аспекти культури праці розглядалися і раніше. Світовою педагогічною думкою залишено велику спадщину з проблем трудової підготовки, виховання і всебічного розвитку особистості. Ці проблеми пов'язані з питаннями, які поставали перед людством на протязі всієї історії.

У другій половині XIX століття питаннями трудового навчання і його зв'язків із вихованням молодого покоління займалися К.Д.Ушинський, М.Г. Чернишевський, Н.Х.Вессель, Н.А.Корф, К.Ф.Цируль та ін.

Подальший розвиток теорії виховання учнів, формування в них елементів культури праці здійснювався А.С.Макаренком, В.О.Сухомлинським, К.С.Шацьким. В.О.Сухомлинський говорив, що „... як без знання азбуки неможливо наблизитись до переднього краю науки, так без знання нескладних засобів праці, приладів та механізмів неможливо оволодіти складною технікою і високою культурою праці”.

Проблеми розвитку творчого потенціалу особистості, формування у них культури праці відображались у дослідженнях багатьох педагогів і психологів. Так, вчені-дидакти О.К.Бабанський, І.Я.Лернер та ін. показали, що для підготовки учнів в процесі навчання необхідно використовувати проблемне навчання, постановку проблемних завдань, що сприяє розвитку в учнів спостережливості, допитливості, уміння аналізувати, робити самостійні висновки. В дослідженнях психологів Л.С.Виготського, В.В.Давидова, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, В.Д.Шадрикова розроблена ідея, що при підготовці учнів до самостійної творчої діяльності

необхідно розвивати у них увагу, пам'ять, виховувати моральні якості, навчати раціональним прийомам і способам мислення.

Аналіз сучасних педагогічних, психологічних, філософських та соціологічних робіт, які стосуються даної проблеми показує особливу актуальність і соціально-економічну значимість проблеми формування культури праці школярів в умовах модернізації загальної середньої освіти, реалізації освітньої галузі „Технологія”, впровадження проектно-технологічної системи.

Не дивлячись на те, що проблема формування культури праці досить широко досліджувалась, вона є напроцуд актуальною, особливо якщо врахувати соціально-економічні і освітні перетворення, які відбуваються в нашій державі.

Питання формування в учнів культури праці в сучасному динамічному суспільстві постає особливо актуально. Якісні зміни диктують необхідність підготовки творчо мислячих людей, які володіють нестандартними поглядами на життєві проблеми, навичками дослідницької роботи, здатних ефективно вирішувати нові завдання і вимагають розвитку в сучасних школярів творчого потенціалу.

Державний стандарт освітньої галузі „Технологія” одним із головних завдань підготовки підростаючого покоління до життя визначає формування в учнів культури праці, виробленню в них навичок творчої діяльності, раціонального ведення домашнього господарства, вихованню відповідальності за результати власної діяльності, комплексу особистих якостей, необхідних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства.

Розглядаючи поняття „культура праці” і формулювання, які дають йому різні дослідники, можна бачити, що воно дуже широке і різноманітне за своїм змістом. Тому можна виділити три основні елементи сільськогосподарської культури праці: - це знання, вміння, навички;

планування та вміння організовувати свою діяльність в сучасних умовах економічного розвитку суспільства.

Основні знання, вміння і навички, які характеризують культуру праці сучасного трудівника – це загальні та спеціальні знання техніки і технології виробництва; вміння застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях; вміння і навички, які дозволяють точно і без помилок виконувати необхідні розрахунки; вміння користуватися спеціальною літературою, технічною документацією.

В процесі засвоєння знань відбувається зміна досвіду учня, знання його розширюються, зміст понять збагачується, вони набувають більш диференційований і більш узагальнений характер. При чому важлива не тільки певна сума засвоєних учнями знань, знання повинні мати певні ознаки якості: точність, систематичність, дієвість, осмисленість та обґрунтованість. Учень повинен чітко усвідомлювати суть трудового завдання, розуміти, які знання та вміння будуть необхідні при його виконанні. Головним компонентом є точність знань. Адже, якщо дитина не впевнена у своїх знаннях, вона не зможе виконати завдання на необхідному рівні.

Сутність точності знань в процесі засвоєння полягає в їх розвитку, в переході від простих форм до більш складних, від здатності відтворити знання до вміння застосувати їх у новій ситуації без зразка, тобто в переході на основі набутих знань до творчої діяльності. Більш високий рівень точності знань досягається, якщо пізнавальна діяльність спрямовується не тільки на засвоєння і відтворення готових знань, а й на самостійне оперування цими знаннями в різних ситуаціях навчального процесу.

В даний час, коли загальноосвітні школи перейшли на одинадцятирічний термін навчання, впроваджуються перероблені програми з трудового навчання, як в основній так і старшій школах, що побудовані на засадах проектно-технологічної системи, але із змінами і доповненнями,

перед вчителями виникають нові завдання, оскільки багато вчителів не знайомі із структурою і змістом нових програм. Адже, успішність формування культури праці багато в чому залежить від знання методики трудового навчання та вміння правильно планувати, організовувати спільну роботу вчителя та учня.

У цьому напрямі особливу увагу потрібно звернути на "правильну" організацію навчально-трудої діяльності школярів на уроках трудового навчання, потрібно пов'язувати трудовий процес з отриманими на уроках знаннями. "Досить буває,- писав В.С. Ільїн,- кілька разів поставити учня перед необхідністю застосування загальноосвітніх і спеціальних знань на практиці, як у нього починає "рухатись лід"... Знання набувають нового сенсу: вони стають керівництвом до практичної дії" [2].

Аналіз ситуації показує, що в даний час основна школа намагається дати учням знання з різних галузей наук, що, як правило, не зв'язані між собою, а головне, при цьому не враховуються вікові особливості, та сучасна ситуація соціально-економічного розвитку суспільства.

На сьогоднішній день вимагають вирішення нових завдань, зв'язаних з певними протиріччями:

- між потребою суспільства в особистості, здатної до самостійного керування власною діяльністю, і обмеженими можливостями задоволення цієї потреби в умовах школи;
- між необхідністю формування ініціативності, самостійності і відповідальності в підростаючого покоління, і відсутністю системи роботи школи по формуванню механізмів самоконтролю і самооцінки в учнів.

Зміст трудового навчання, різні види навчально-трудої діяльності учнів вимагають застосування нових методів, прийомів та засобів навчання, тісно пов'язаних із іншими предметами.

Формування вмінь завжди пов'язане з практичною діяльністю учнів, до якої ставляться певні дидактичні вимоги – виконання трудових завдань має

ґрунтуватися на творчій діяльності учнів. Школярі повинні завжди осмислювати, що і для чого вони мають робити.

Таким чином, велике значення для учнів має вміння досить чітко уявити перед собою хід майбутньої роботи, скласти план її виконання і розглядати план як основу для розвитку творчої ініціативи. В процесі трудового навчання учні мають навчитися складати план будь-якої роботи, простої чи складної, розрахованої на одну людину чи колектив. Учні засвоюють істину: своєчасно складений і ретельно, всебічно обґрунтований план вирішення трудового завдання – перша умова успішної роботи. Вони повинні навчитися працювати за планом, який відображає продуману, раціонально спроектовану технологію і організацію всієї роботи. Вчитель повинен використовувати будь-яку можливість, щоб продемонструвати учням, яке значення має вміння складати план (під час екскурсій на виробництво, власний приклад під час підготовки до уроку).

Але, часто в практиці роботи вчителів можна спостерігати досить примітивний підхід до трудового навчання школярів. Вони не пояснюють дітям весь технологічний процес, не вчать їх планувати свою роботу, не спонукають їх до самостійного творчого мислення. Проведені нами дослідження свідчать про те, що формуванню культури праці на уроках трудового навчання достатньої уваги не приділяється. Багато вчителів розглядають виготовлення виробу як мету уроку, при цьому не ставлять перед учнями вимог щодо підготовки, організації своєї діяльності.

Отже, аналіз організації навчально-трудової діяльності учнів свідчить, що на уроках трудового навчання недостатньо уваги приділяється формуванню таких важливих елементів культури праці як знання та вміння з підготовки, організації проектної діяльності, уміння планувати послідовність виготовлення виробу, творчі підходи у роботі.

У зв'язку з цим, на кожному уроці вчитель зобов'язаний турбуватися, щоб учні вчилися творчо мислити, планувати свою роботу, отримувати знання з подальшим їх використанням у незнайомих ситуаціях, свідомо

запам'ятовували необхідну інформацію. Тому необхідно застосовувати на уроках трудового навчання такі методи, які б забезпечували активну пошукову діяльність школярів.

Сучасний старшокласник має бути психологічно готовий сприймати все нове, мати потребу постійно вчитися; бути гнучким у спілкуванні, в аналізі будь-яких ситуацій; визначати конкретні цілі своїх вчинків, шукати і знаходити, вибираючи з безлічі варіантів, ефективні засоби досягнення цих цілей; правильно організовувати свою трудову діяльність; передбачати кінцевий результат своїх дій, правильно підходити до прийняття життєво важливих рішень. Цю задачу й необхідно вирішувати сучасній освіті, з огляду при цьому на вікові і психологічні особливості дітей, зберігаючи їх психічне і фізичне здоров'я.

Таким чином, соціально-економічний розвиток і науково-технічних прогрес в нашому суспільстві ставить все більші вимоги до підготовки підростаючого покоління, до їх підготовки до свідомої трудової діяльності. Виключно важливе значення в цій підготовці займає загальноосвітня школа. Школа не може не рахуватися з тим, що зараз дуже багато випускників дуже повільно адаптуються до трудової діяльності. Підготовка випускників до праці стає все біль актуальною проблемою.

Підготовка учнів до праці і життя в сучасному динамічному суспільстві здійснюється в процесі всієї навчально-виховної роботи школи. Але в спеціальній психолого-педагогічній літературі наголошується на необхідності спеціальної роботи з учнями. Доказом є необхідність розширення загальних та спеціальних знань учнів з метою формування у них культури праці, умінь поєднувати в праці фізичні зусилля і творчу думку.

Література:

1. Авраменко О.Б. Формування в учнів V-IX класів культури праці на уроках трудового навчання: Дис. канд. пед. наук, 13.00.02. – Умань., 2004. – 202с.

2. Блонский П.П. Что нам взять от Долтонского плана? // На путях к новой школе. – 1924.- №3. – С. 19-20.
3. Державний стандарт освітньої галузі „Технологія” (Доопрацьований варіант) // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. - №4. – С.4-7.
4. Макаренко А.С. Воспитание в труде. У 7 т. - Т.4. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1958. – С.399.
5. Матушкин С.Е. Теоретические основы формирования культуры технического труда у учащихся восьмилетней школы. Автореф. дис...доктора пед. наук. – М., 1971. – С.28.